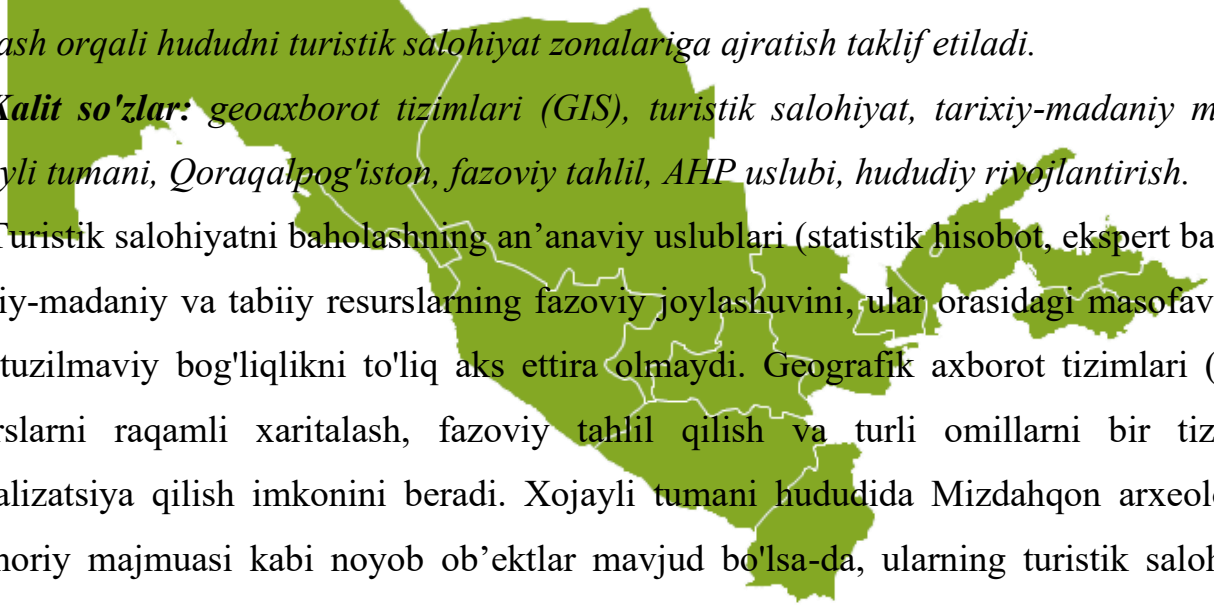
XOJAYLI TUMANI TURISTIK SALOHIYATNI BAHOLASHDA GIS TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Qaljanbaev Aqilbek

Berdaq nomidagi Qoraqolpoq Davlat Universiteti, Geografiya va tabiiy resurslar fakulteti

Annotatsiya. *Ushbu tezisda Xojayli tumanining tarixiy-madaniy va tabiiy turistik resurslarini geografik axborot tizimlari (GIS) yordamida baholash muammosi ko'rib chiqiladi. O'zbekiston va Qoraqalpog'iston miqyosida amalga oshirilgan tadqiqotlar tahlil qilinib, mintaqada GIS texnologiyalarining turizm sohasida deyarli qo'llanilmagani aniqlandi. Nazariy va amaliy manbalar asosida GIS-AHP uslubini Xojayli tumani misolida qo'llash orqali hududni turistik salohiyat zonalariga ajratish taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *geoaxborot tizimlari (GIS), turistik salohiyat, tarixiy-madaniy meros, Xojayli tumani, Qoraqalpog'iston, fazoviy tahlil, AHP uslubi, hududiy rivojlantirish.*

Turistik salohiyatni baholashning an’anaviy uslublari (statistik hisobot, ekspert bahosi) tarixiy-madaniy va tabiiy resurslarning fazoviy joylashuvini, ular orasidagi masofaviy va infratuzilmaviy bog'liqlikni to'liq aks ettira olmaydi. Geografik axborot tizimlari (GIS) resurslarni raqamli xaritalash, fazoviy tahlil qilish va turli omillarni bir tizimda vizualizatsiya qilish imkonini beradi. Xojayli tumani hududida Mizdahqon arxeologik-me'moriy majmuasi kabi noyob ob’ektlar mavjud bo'lsa-da, ularning turistik salohiyati hozirgacha GIS asosida ilmiy baholanmagan, bu esa tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

O'zbekistonda geoaxborot texnologiyalari asosan yer resurslari va qishloq xo'jaligi kadastrida qo'llanilgan, turizm sohasida esa bu tajriba hali boshlang'ich bosqichda.

3-jadval

O'zbekiston miqyosidagi GIS va turizm tadqiqotlari (muallif tuzgan)

№	Muallif(lar), yil, manba	Tadqiqot yo'nalishi	Asosiy natija
1	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti, dissertatsiya materiallari	Geoaxborot texnologiyalari asosida qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash tizimlari	GAT (geoaxborot tizimi) texnik, dasturiy va tashkiliy komponentlari negizida qaror qabul qilish modeli ishlab chiqildi
2	Amonboyev, Xalilov - TSUE ilmiy elektron jurnali, «Туризм соҳасини самарали ривожлантиришда асосий йўналишлар»	Turizmni innovatsion texnologiyalar asosida takomillashtirish	Turistik xizmatlarni raqamlashtirish va eksportni diversifikatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi ekanligi ko'rsatildi
3	Matyakubov - TSUE ilmiy elektron jurnali	Quyi Amudaryo mintaqasi (Qoraqalpog'iston va Xorazm)da ekoturizm salohiyatini tahlil qilish	Mintaqaviy tabiiy-tarixiy resurslarni yagona tizimda baholash zarurligi asoslandi, biroq raqamli GIS vositalari qo'llanilmagan
4	OAK (Oliy attestatsiya komissiyasi), geoaxborot texnologiyalari bo'yicha dissertatsiya avtoreferati	Geoaxborot tizimlarini qishloq xo'jaligi va yer resurslari kadastrida qo'llash tajribasi	GAT dasturiy ta’minoti davlat kadastri tizimida amaliyotga joriy etilgani, bu tajriba turizm sohasiga ham tatbiq etilishi mumkinligi ko'rsatildi

Xojayli tumanidagi turistik-resurs ma’lumotlarining hozirgi kadastr holati va GIS-qatlam sifatida raqamlashtirish zarurati quyidagi jadvalda baholangan:

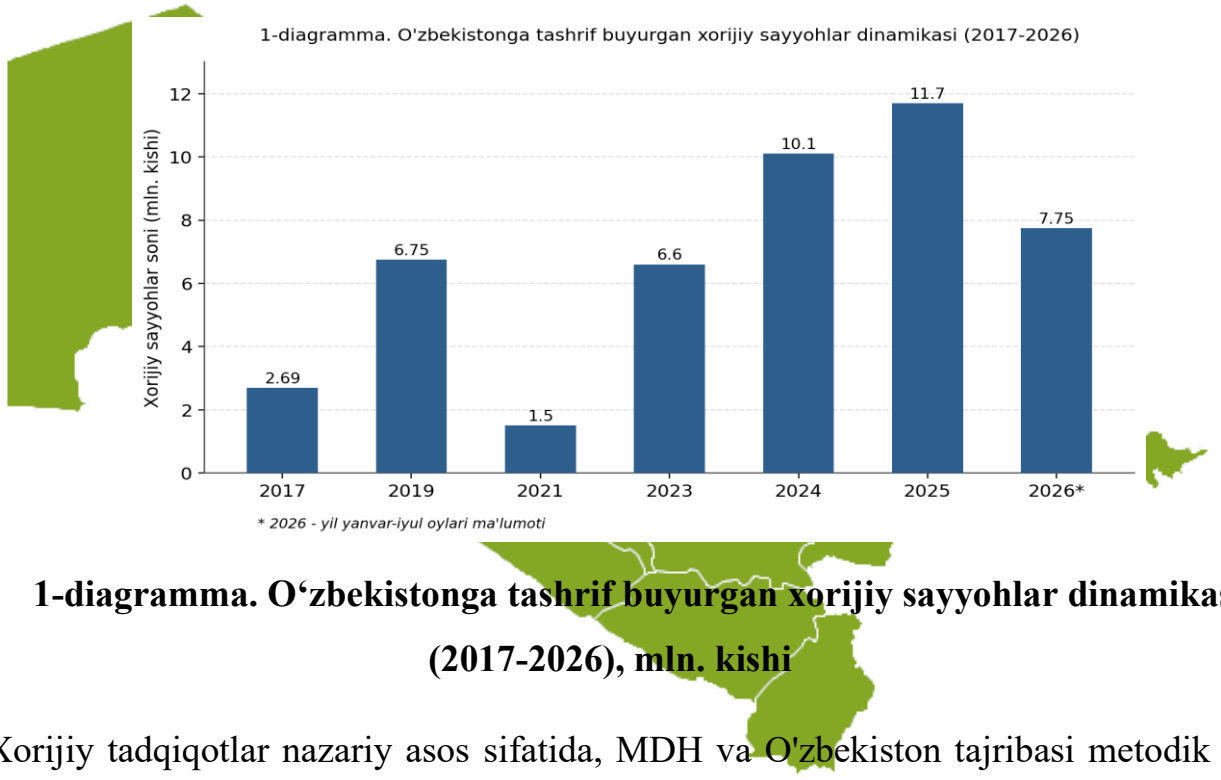
5-jadval

Xojayli tumani turistik resurslarining ma’lumotlar holati va GIS ehtiyoji (muallif tahlili)

Ma'lumot turi	Kadastr holati	GIS-qatlam	GIS joriy etish zarurati
Arxeologik-me'moriy ob’ektlar (masalan, Mizdahxon)	Aniq	Yo'q	**Yuqori**
Yo'l-transport infratuzilmasi	Qisman	Yo'q	**Yuqori**
Joylashtirish ob'ektlari (mehmonxonalar)	Qisman	Yo'q	**O'rta**
Tabiiy-landshaft resurslari (Amudaryo,	Qisman	Yo'q	**O'rta**

Ma'lumot turi	Kadastr holati	GIS-qatlam	GIS joriy etish zarurati
Orolbo'yi)			
Turistik oqim dinamikasi (statistik qatorlar)	Yo'q	Yo'q	**Yuqori**

O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar umumiy dinamikasi (2017-2026) statistik kontekst sifatida quyida keltirilgan - bu milliy miqyosdagi o'sish sur'ati mintaqaviy GIS-tahlil natijalarining amaliy ahamiyatini asoslaydi:

1-diagramma. O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar dinamikasi (2017-2026), mln. kishi

Xorijiy tadqiqotlar nazariy asos sifatida, MDH va O'zbekiston tajribasi metodik yo'l-yo'riq sifatida, Xojayli tumani esa amaliy sinov maydoni sifatida qaraladi. Nazariy modelni (masalan, AHP-GIS) mintaqaviy ma'lumotlar - Mizdahqon majmuasi, transport tarmog'i, mehmonxona joylashuvi bilan to'ldirish orqali tumanning turistik salohiyat xaritasini (potentsial zonalash: yuqori/o'rta/past) yaratish mumkin. Bunday xarita amaliy natija sifatida investorlar va mahalliy hokimiyat uchun qaror qabul qilish vositasiga aylanadi.

O'tkazilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, GIS texnologiyalari dunyo miqyosida turistik salohiyatni baholashning samarali va keng tarqalgan vositasiga aylangan, biroq Qoraqalpog'iston Respublikasi va xususan Xojayli tumani miqyosida bu yo'nalishda maxsus ilmiy tadqiqot amalga oshirilmagan. Bu real ilmiy bo'shliqni tashkil etadi. Mintaqada mavjud tarixiy-madaniy va tabiiy resurslarni GIS asosida raqamli kadastrlashtirish, AHP

kabi ko'p mezonli tahlil uslublarini qo'llash orqali tumanni potentsial zonalarga ajratish va bu asosda aniq investitsiya va marshrut takliflarini shakllantirish mumkin. Bu nazariy jihatdan asoslangan, amaliy jihatdan bajarilishi mumkin bo'lgan va real natija beradigan tadqiqot yo'nalishidir.

Foydalanilgan asosiy manbalar

1. Application of GIS Technologies in Tourism Planning and Sustainable Development: Case Study of Gelnica. MDPI, 2025.

2. Разработка методического подхода к оценке туристско-рекреационного потенциала региона. CyberLeninka.

3. Возможности изучения туристического потенциала региона средствами ГИС-технологий. IntercartoMSU.

4. Қорақалпоғистон Республикасида туризм ва хизмат кўрсатиш фаолияти таҳлили ва муаммолари. ResearchGate, 2023.

5. Қорақалпоғистон Республикаси ички туризм йўналишлари. ResearchGate, 2023.

6. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар илмий электрон журнали, TSUE (Matyakubov; Amonboyev, Xalilov maqolalari).

